

УДК 94(=16)-057.4"19/20"В.Чорній(092/093)
DOI: 10.30970/sls.2018.67.2779

ПРОФЕСОР ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ ЧОРНІЙ: ЖИТТЯ І ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Ігор ШПИК

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Інститут славістики
Кафедра історії Центральної та Східної Європи
e-mail: i-shpyk@ukr.net*

Стаття є даниною пам'яті відомому українському славісту, професору кафедри історії Центральної та Східної Європи, директору Інституту славістики Львівського національного університету імені Івана Франка, багаторічному відповідальному редактору "Проблем слов'янознавства", фундатору та голові оргкомітету Міжнародного славістичного колоквіуму Володимиру Павловичу Чорнію. На основі широкого кола джерел – "Автобіографічних нотаток", родинного архіву, усних спогадів рідних та колег, а також низки інших матеріалів – зроблено першу спробу поглибленого висвітлення основних етапів життєвого і творчого шляху вченого. Проаналізовано наукову спадщину Володимира Павловича й окреслено її роль у розвитку української славістичної науки. Приділено увагу різним напрямам науково-організаційної та викладацької роботи професора, принагідно розкрито особливості його світогляду і вдачі.

Ключові слова: Володимир Павлович Чорній, біографія, творча діяльність, наукова спадщина, історія, болгаристика, славістика.

Людське життя подібне до безкрайого океану з незвіданими глибинами. Намагаючись зблизька вдивитись у цю неосяжність, ми неминуче помічаємо насамперед себе, віддзеркалення свого існування, що впереміш із чужими реальностями ніби одним великим потоком на шаленій швидкості мчить у невідому даль. І в тому стрімкому русі інколи, завдяки незбагненній грі доленосних випадковостей та закономірностей, біля нас з'являється людина, яка щиросердно ділиться своїми талантами та досвідом, всеціло захоплює і по-справжньому надихає...

Такою дивовижною духовно-інтелектуальною силою володів професор Володимир Павлович Чорній. Це була сутнісна властивість його натури, що повсякчас перебувала під прикриттям спокійної та поміркованої вдачі. Як звичайний учений, дослідник і викладач, він з року в рік сумлінно виконував свої обов'язки, не прагнучи ані визнання, ані слави, що створювало навколо нього особливий ореол скромності. Та навіть коротка розмова з професором засвідчувала велич його духу, справляла яскраве і незабутнє враження. А для тих, кому пощастило пізнати Володимира Павловича ближче, він назавжди ставав зразком мудрості, порядності, доброти, працелюбності та творчої діяльності.

© Шпик, І., 2018

Народжений у невеличкому селі Киданів (давня назва Кійданів) Бучацького району на Тернопільщині далекого 1931 р. у сім'ї Павла й Ірини¹ Чорніїв, майбутній учений ще з дитячих років був привчений до праці, а заодно й відповідальності як найголовніших умов життя, чи, точніше було б сказати, виживання, бо в ті непрості часи Чорнії, як і багато інших українських селянських родин, жили дуже скромно². Та попри всі нелегкі життєві обставини, особливо полум'яні воєнні роки та післявоєнну руїну, батько й мати дбали про духовне виховання своїх дітей³.

Для Володимира Павловича незабутнім й значною мірою доленосним стало його перше знайомство з Історією: “Безцінний подарунок у 1942 р. зробив мені батько. Під час однієї з поїздок на ярмарок до Бучача він купив “Історію України” Дмитра Дорошенка⁴, яка ще пахнула друкарською фарбою. Я прожогом за кілька днів прочитав її, а потім ще не один раз гортав сторінки книжки, з цікавістю оглядав ілюстрації” (Чорній, 2002b, с.257). Невдовзі малий Чорній став найактивнішим учасником історичного гуртка, що діяв при читальні сільської “Просвіти”, здобувши славу знавця минулого України (Чорній, 2002b, с.257).

Під час навчання у Киданівській початковій школі (1938–1942), згодом – у Чортківській та Станіславській гімназіях (1943–1944), Бучацькій середній школі (1945–1948) тяга до знань у Володимира Чорнія лише посилювалася. Допитливий учень намагався почерпнути якнайбільше інформації про навколишній світ: не тільки з підручників, посібників та художніх творів, передбачених навчальною програмою, а й подеколи з книг, заборонених радянською владою (Чорній, 2002b, с.256–264); разом з тим, захоплювався людьми енергійними, відповідальними, освіченими, вимогливими до себе й інших; прагнув досягнути їхнього рівня. Тож, коли настав час вибору життєвого шляху, юнак без вагань вирушив подавати документи до Львівського університету, романтично-заманливий образ якого по крупинці складався у його свідомості з самого малечку. Успішно пройшовши конкурсний відбір, він став студентом історичного факультету (Чорній, 2002b, с.265).

Студентські роки (1948–1953) були сповнені різноманітних труднощів. Крім матеріальної скрути, йому доводилося витримувати ще й тиск моральний: постійно напружену суспільно-політичну атмосферу в університеті, ідеологічний пресинг з боку влади, врешті-решт, мав бути пильним і не забувати, “...з ким і як тримати себе, про що можна говорити, а про що треба мовчати” (Чорній, 2002b, с.267–268).

Попри те, університетське середовище найбільше сприяло особистісному зростанню Володимира Чорнія. Абстрагувавшись, наскільки це було можливо, від поточних проблем, він з головою поринув у навчання. Під впливом непересічних людей, висококваліфікованих викладачів й поважних учених – Івана Старчука, Івана Шпит-

¹ Згідно з церковною метрикою, Єлена з роду Простих.

² Окрім обробітку землі, Павло Чорній займався ще й теслярством, що в матеріальному плані дуже підтримувало сім'ю.

³ У Чорніїв було троє синів: найстарший Володимир, середущий Юліян 1933 р. н., який загинув восени 1944 р. внаслідок спричиненої дитячими пустощами детонації нерозірваного боєприпасу, і наймолодший Зиновій. Вони добре навчалися, бо ж бачили і, головне, розуміли, якою тяжкою працею і великою самопожертвою батьки забезпечують їм освіту. Наслідуючи приклад старшого брата, Зиновій Чорній (1940–2016) теж став ученим, згодом професором та завідувачем кафедри фізики Національного лісотехнічного університету України (2004–2015) (Миколайчук, 2014, с.656).

⁴ Вочевидь, мається на увазі: Дорошенко, Д., 1942. *Історія України*. Краків–Львів: Українське видавництво.

ковського, Ярослава Шуста, Йосипа Дідика, Ольги Ріпецької, Миколи Малярчука⁵, Дмитра Похилевича⁶, Олександра Бейліса⁷ та багатьох інших – працьовитий і наполегливий студент швидко зростав особистісно й професійно, переймаючи безцінний досвід і знання, успішно долаючи курс за курсом (Чорній, 2002b, с.269–270).

У непоодиноких випадках трапляється так, що життя ніби само підкорює наші плани: стається щось непередбачуване і розставляє все на свої місця. Саме так визначилася сфера наукових інтересів Володимира Павловича. В розвідці, присвяченій Д. Похилевичу, він згадує:

“У червні 1950 р. нам, студентам другого курсу, перед від’їздом на канікули запропонували записатися на відповідні спеціалізації. Тоді в їх переліку історії слов’ян не було. Я записався на нову і новітню історію. У вересні, повернувшись із літніх канікул, ми, тепер уже студенти третього курсу, побачили на дошці оголошень затверджені деканом списки спеціалізацій і помітили, що появилася нова спеціалізація – історія південних і західних слов’ян. У числі інших однокурсників я знайшов своє прізвище у списку саме цієї спеціалізації. Розгублений і незадоволений таким поворотом справи я пішов до деканату просити, щоб мене все ж таки залишили на тій спеціалізації, на яку я записався. У відповідь я почув, що ця справа вже вирішена остаточно і переглядатися не буде.” (Чорній, 2002b, с.166)

Володимир Чорній проявив себе як здібний студент, сумлінно відвідував заняття, максимально уважно сприймав та легко засвоював навчальний матеріал. Тоді сформувалася його система цінностей, незмінна в своїй основі упродовж подальшого життя. Він навчився цінувати людей за їхні людські якості, а не за славу, посади чи статуси⁸; зрозумів, наскільки важливо бачити і відчувати внутрішній світ людини і не звертати уваги на поверхневі враження, всілякі стереотипи й упередження.

Пригадується розповідь Володимира Павловича про одного з талановитих науковців, який тихо і монотонно читав ґрунтовні лекції, відтак, студенти не дуже любили відвідувати їх, а з тих, хто все ж приходив – практично ніхто не слухав. Але в пам’яті спостережливого і вдумливого юнака ці виклади закарбувалися як приклад глибокого наукового аналізу історичних явищ та процесів. Згодом, професійно розвиваючись, він чи не найбільше захоплювався саме аналітикою.

⁵ Микола Малярчук (1918–1972) – болгарин за походженням, доцент, завідувач кафедри слов’янської філології. Завдяки йому Володимир Чорній оволодів навичками розмовної болгарської мови.

⁶ У своїй розширеній автобіографії, написаній для НТШ (зберігається в архіві Інституту славістики ЛНУ імені Івана Франка), Володимир Павлович зазначив: “... Професор Дмитро Похилевич, в минулому репресований. Саме він мав на мене найбільший вплив як педагог, науковець і людина-громадянин, хоч формально і не був промотором моєї дисертаційної праці”.

⁷ Олександр Бейліс (1918–2000) – викладач, доцент, професор кафедр історії нового часу, історії південних та західних слов’ян; був науковим керівником дипломної роботи, а згодом і кандидатської дисертації Володимира Чорнія.

⁸ Володимир Павлович завжди відстоював рівноправне спілкування між людьми, особливо в науці, і неодноразово наголошував на тому, що ієрархічні відносини часто стають перешкодою для нормального діалогу, дискусії і найголовніше – творчої взаємодії. Тому всюди, де можливо, їх необхідно робити непомітними. Цей принцип він намагався послідовно застосовувати на практиці. Скажімо, саме з його легкої руки в програмах Міжнародних славістичних колоквиумів склалася традиція не вказувати наукові ступені, вчені звання та посади доповідачів, що сприяє створенню невимушеної атмосфери під час обговорення результатів досліджень.

Понад усе Володимира Чорнія вабила наука, мрії про яку з кожним наступним навчальним курсом дедалі утверджувалися, допоки не стали головним життєвим пріоритетом. Реалізуючи свій вибір, він проявляв великий ентузіазм та завзяття: був одним із найактивніших членів і старостою студентського наукового гуртка; учасником Наукової студентської конференції (1952 р., Львівський університет), виступ на якій ліг в основу його першої публікації (Чорній, 1952). У студентському середовищі його поважали, до нього прислухалися й часто зверталися за порадою як до фахово зрілого науковця. Відомий львівський історик Феодосій Стеблій, який приятелював з Володимиром Чорнієм зі студентських років, згадував про нього з почуттям щирої вдячності: "... Він, п'ятикурсник, залучив мене, студента четвертого курсу, що спеціалізувався при кафедрі історії слов'ян, до участі в студентському науковому гуртку і, ділячись досвідом, допоміг зорієнтуватися щодо вибору дослідницької теми та методики її опрацювання" (Стеблій, 2002, с.235).

Навчальні успіхи Володимира Чорнія привернули увагу викладачів не тільки на рівні кафедри і факультету, а й вищих інституцій. Його досягнення у науковій роботі були відзначені грамотою Міністерства вищої освіти УРСР. Коли ж добіг до кінця останній, п'ятий, курс, доля талановитого випускника була уже визначена. Окрім диплома з відзнакою, він отримав рекомендацію до навчання в аспірантурі, куди невдовзі без жодних труднощів вступив (Чорній, 2002b, с.270–271).

Ще будучи студентом, Володимир Чорній обрав тему наукового дослідження (дипломної роботи) – "Квітневе повстання 1876 р. у Болгарії" (Чорній, 2002b, с. 270). Певною мірою до цього причинилася прочитана ним ще під час навчання в Бучацькій гімназії художня книжка про національно-визвольну боротьбу болгарського народу в середині XIX ст.⁹ Саме тоді в нього виникло замилювання цією балканською країною та її героїчною історією, яка стала не тільки об'єктом наукового вивчення, а й щирою любов'ю, що визначила долю.

Завершивши навчання в аспірантурі (жовтень 1956 р.), Володимир Павлович тимчасово отримав посаду лаборанта, через кілька місяців (у грудні 1956 р.) був зарахований за сумісництвом викладачем на умовах погодинної оплати; з вересня 1957 р. став штатним викладачем кафедри історії південних і західних слов'ян (Чорній, 2002b, с.313). Як здебільшого кожний молодий фахівець, він виконував велике педнавантаження. Кропітка підготовка та читання низки лекційних курсів забирали майже увесь його час. Незабаром додалася ще й адміністративна робота, обсяги якої дедалі збільшувалися. Молодого, енергійного та, головне, сумлінного і відповідального викладача помітило керівництво університету, пропонуючи йому одну за одною високі посади. У 1959–1960 рр. він був помічником проректора з навчальної роботи, а у 1964–1965 рр. – заступником декана загальнонаукового факультету (Чорній, 2002b, с.313).

Без сумніву, виконання покладених на нього обов'язків не давало змоги активно займатися наукою, проте, усвідомлюючи хиткість свого становища викладача без наукового ступеня, Володимир Павлович докладав чималих зусиль, щоби завершити дисертаційну працю "Квітневе повстання 1876 р. у Болгарії". Про його надзвичайну сумлінність як науковця свідчить той факт, що текст дисертації удвічі перевищував норму. При тому значна її частина була написана винятково на підставі архівних матеріалів та нових публікацій документів.

⁹ На жаль, ані автора, ані назви книги Володимир Павлович не пригадав.

У червні 1966 р. Володимир Чорній успішно захистив кандидатську дисертацію (Чорній, 2002b, с.279). Здавалось би, ця довгоочікувана подія знаменувала початок нового періоду в його житті, сповненого творчою діяльністю та новими зверненнями. Втім, свою визначальну роль відіграли чинники, породжені суспільно-політичними реаліями. У той час молоді і перспективні учені з науковим ступенем, які відповідально ставилися до своїх обов'язків, відразу ж залучалися до роботи в партійних структурах.

Не минула така доля й Володимира Павловича. У 1967 р., за рекомендацією авторитетних колег, він перейшов працювати до Львівського обкому Компартії України на посаду заступника завідувача відділу науки і навчальних закладів, залишившись при цьому на 0,5 ставки викладачем університету (Чорній, 2002b, с.280–284). Однак це був лише вступ до всеохопних життєвих перемін. Через рік (у березні 1968 р.) Володимир Павлович вирішив залишити рутинну чиновницьку службу і після тривалих роздумів погодився на несподівану пропозицію очолити Дрогобицький педінститут (Чорній, 2002b, с.285–286).

Посада ректора виявилася для молодого вченого складним випробуванням, перевіркою на стійкість усіх його ідеалів і цінностей. Перед ним постала низка проблем, без вирішення яких педінститут не міг нормально функціонувати і розвиватися. Чи не найгострішим було питання кадрового забезпечення, позаяк периферійний вуз гостро потребував кваліфікованих фахівців. Володимир Павлович цілеспрямовано, керуючись своїм внутрішнім почуттям патріотичного обов'язку, запрошував на роботу випускників аспірантури Львівського університету, причому винятково місцевих українців¹⁰. У результаті в педінституті з'явилися нові факультети, кафедри та спеціальності¹¹. Але незрівнянно більшою і практично нездоланною проблемою стали протекціонізм та корупція. На свій страх і ризик, налаштуваючи проти себе значну частину колективу, ректор намагався всіляко протистояти цим вкрай негативним явищам. Чи не найбільше часу й сил займав ще один важливий напрям його діяльності – адміністративно-господарська робота. Тут результати теж були відчутні: істотно поліпшилася матеріальна база інституту, низка кафедр отримала приміщення, збільшилася кількість аудиторій, було збудовано студентський гуртожиток (Чорній, 2002b, с.286–295).

У країні, де практично все залежало від настроїв партноменклатури, життя людини, особливо якщо вона займала високе службове становище, могло змінитися в будь-який момент. Так сталося і з Володимиром Чорнієм. На початку 1972 р. посилювався ідеологічний тиск на інститут. З ініціативи Дрогобицького міського комітету партії, окремих викладачів почали звинувачувати у націоналізмі, а відтак – КДБ вимагав їх звільнення. В цій ситуації ректор як ніколи до того відчув себе заручником тоталітарної машини. Ситуацію ускладнювало ще й те, що Володимир Павлович був єдиним годувальником своєї сім'ї, на утриманні якого були дружина і троє неповнолітніх дітей. Попри те, на компроміс зі своєю совістю він не пішов, бо не міг дозволити собі бути причетним до кривдження людей, тому вирішив добровільно піти у відставку (Чорній, 2002b, с.295–297).

Якраз тоді багатолітній завідувач кафедри історії південних і західних слов'ян Львівського університету, професор Дмитро Похилевич (1897–1974), у зв'язку з погіршенням

¹⁰ На той час це було сміливе і вкрай ризиковане рішення, бо ж “місцевим кадрам” не довіряли і, як правило, не допускали до важливих посад.

¹¹ У 1969 р. робота ректора Володимира Чорнія була відзначена “Орденом трудового Червоного прапора Президії Верховної Ради СРСР”.

здоров'я, сповістив про відхід із займаної посади¹². Скориставшись пропозицією самого Д. Похилевича, Володимир Павлович подав заяву на участь у конкурсі. Колеги підтримали його кандидатуру, і 27 березня 1973 р. Володимир Чорній повернувся на рідну кафедру в статусі завідувача (Чорній, 2002b, с.299–300).

Втім, життєві перипетії Володимира Павловича на цьому не завершилися, а лише набирали нових обертів, і, за іронією долі, саме тоді, коли він знову намагався зосередитись на науковій роботі. Керівництво університету, усунувши з посади декана історичного факультету Петра Челака¹³, шукало йому заміну. Завідувач кафедри історії південних і західних слов'ян, який мав за своїми плечима чималий досвід адміністративної роботи і до того ж жодним чином не був причетний до внутрішньофакультетської боротьби за владу, був сприйнятий ректором Миколою Максимовичем як найвідповідніша кандидатура на посаду декана і як наслідок – 29 травня 1973 р. Володимир Чорній очолив історичний факультет (Чорній, 2002b, с.301–302).

На посаді декана Володимир Павлович пропрацював три роки. Увесь цей час морально-психологічний стан колективу факультету був у край напруженим. Зайнявши у багатьох справах принципову позицію і не зраджуючи своїм моральним устоям, він свідомо дистанціювався від “потрібних людей”, що аж ніяк не пророчило йому успішного деканування: “Єдине, що я намагався здійснювати впродовж трьох років роботи в деканаті, то якомога об'єктивніше проводити прийом абітурієнтів. [...] Зрештою, реальний вплив на факультетські справи мали ті, хто був мною незадоволений, бо вони були ближчі до «верхів»” (Чорній, 2002b, с.303–304).

У травні 1976 р. деканська каденція Володимира Чорнія завершилася. Життя вченого поволі перейшло в спокійне русло, подарувавши йому таку довгоочікувану можливість приділяти більше уваги викладацькій та науковій роботі.

Як завідувач кафедри, Володимир Павлович усвідомлював свою величезну відповідальність. Адже Львівський університет здавна був одним із провідних центрів славістичних студій, витоки яких сягають кінця XVIII ст. Відтоді цей напрям наукових досліджень істотно розвинувся, охопивши весь комплекс знань про слов'янські народи, перетворившись в особливу інтегральну науку – славістику. Згодом у цій царині сформувалася потужна університетська наукова школа, що потребувала належної підтримки та розвитку. Досягти означеної мети можна було лише за умови передачі молодим славістам століттями нагромадженого досвіду. Ніхто не міг розуміти це краще за людину, яка сама сформувалась у цьому середовищі.

Під керівництвом Володимира Чорнія кафедра¹⁴ успішно забезпечувала виконання своєї головної функції – навчальної. Нормативний курс “Історія південних і західних слов'ян”, з метою поліпшення професійної підготовки студентів, був поділений за періодами на три частини, кожна з яких доручено читати різним викладачам, відповідно до їх спеціалізацій. Володимир Павлович залишив за собою другу частину курсу, яка охоплювала XIX–початок XX ст. (з Першою світовою війною включно) (Чорній, 2002b, с.305). На його думку, цей лекційний матеріал мав потужний прихований потенціал, оскільки давав змогу розповідати студентам про визвольні рухи слов'янських

¹² Посаду завідувача кафедри історії південних і західних слов'ян професор Дмитро Похилевич займав з вересня 1952 р. по березень 1973 р.

¹³ Декана Петра Челака зняли з посади через викриття КДБ на історичному факультеті студентського “націоналістичного” підпільного гуртка з поглибленого вивчення історії України.

¹⁴ 1 червня 1978 р. Володимира Чорнія переобрали на посаду завідувача кафедри історії південних і західних слов'ян терміном на п'ять років.

народів, про перетворення їх у модерні нації, тоді як будь-які згадки про український національний рух були негласно заборонені:

“Ось чому так важливо було нашим історикам – як науковцям, так і викладачам (у тому числі й мені, і я робив це свідомо) – розкривати різні аспекти національно-визвольних рухів на матеріалі зарубіжних країн, бо фахівці з історії України робити цього практично не могли. Слухаючи лекції або читаючи книги про національні рухи інших народів, частина студентів (залежно від рівня їх національної свідомості та фахової підготовки) мала змогу порівнювати їх з подіями української історії та робити для себе відповідні висновки. Якщо ж викладач за допомогою езопової мови чи певних логічних акцентів спрямовував своїх слухачів до такого порівняння, то це тим більше сприяло вихованню у них національно-патріотичних почуттів”. (Чорній, 2002b, с.306)

Таке ж завдання стояло перед спеціальним курсом “Болгарський національно-визвольний рух 60–70-х років XIX ст.”, який Володимир Павлович підготував на основі своїх наукових досліджень. Крім того, означеній тематиці було присвячено й чимало курсових та дипломних робіт, які студенти писали під його керівництвом (Чорній, 2002b, с.306).

Загалом же в 70–80-х роках Володимир Павлович читав низку як нормативних, так і спеціальних курсів – окрім згаданих, “Історія вітчизняного слов'янознавства”, “Вступ до історії”, “Російсько-українсько-болгарські революційні та громадські зв'язки 50–70-х років XIX ст.”, “Історія Югославії (до початку XX ст.)”. Два з них, на нашу думку, були особливо важливими і цінними з огляду на їх роль у навчальному процесі. Перший – спецкурс “Історія вітчизняного слов'янознавства” – попри те, що читався порівняно невеликій групі студентів-істориків слов'янської спеціалізації, мав далекоглядну ціль: не просто поглибити знання та фахову підготовку тих студентів, які у перспективі мали стати новими вченими-славістами, а й прищепити їм усвідомлення того, що існує вітчизняна, українська славістика – з власними традиціями, унікальними досягненнями та напрацюваннями. З позиції сьогодення, можливо, і не відразу сприймається певна екстраординарність цієї навчальної дисципліни. Втім, тут потрібно зважати на час, коли вона викладалася, а це 70–80-ті роки. В тодішніх наукових колах панувало твердження, що української славістики взагалі не існує або ж вона становить невід'ємну частину радянського слов'янознавства.

Другий навчальний курс – “Вступ до історії” – був нормативним, і його, напевно, пам'ятає кожен студент, що навчався на історичному факультеті у період з 80-х років XX ст. до початку другого десятиліття XXI ст. Лекційний матеріал, який Володимир Павлович викладав у першому семестрі студентам-першокурсникам, зазвичай сприймався ними якось благоговійно, бо ж майже усі вони десь на підсвідомому рівні відчували, що навчає їх справжній учений, науковець, який, розповідаючи про історію як науку, навчальну дисципліну, професію тощо, ділиться з ними не просто знаннями, а власним досвідом.

Упродовж 70–80-х років істотно зросла наукова активність Володимира Чорнія та значно розширилась тематика його зацікавлень, охопивши питання з історії славістики та українсько-слов'янських відносин. З кожним наступним роком він публікував все більше праць (Див.: Винниченко, 2011).

У 1976 р. відбулася важлива подія у науковій кар'єрі Володимира Павловича – видано його ґрунтовну монографію про Квітневе повстання 1876 р. у Болгарії (Чорній, 1976).

Її вихід у світ був приурочений до 100-ліття цього знаменного в болгарській історії збройного виступу, що тільки підсилило увагу до неї широкої наукової громадськості, передовсім болгарської. Про працю схвально відгукнулися як вітчизняні історики, так і вчені з Болгарії, Росії та Польщі (Карасев та Билунов, 1978; Paṭkowski, 1978; Мартиненко та Кірсенко, 1978; Митев, 1977; Бенатов, 1976). Вона досі зберігає наукову цінність, залишаючись одним із комплексних досліджень з цієї проблеми.

Ім'я вченого-болгариста Володимира Чорнія стало відомим у славістичних наукових центрах Радянського Союзу, а також окремих країн так званого соцтабору, насамперед Болгарії, до якої значно почастишали його поїздки. У грудні 1975 р. він відвідав Велико-Тирновський університет, а в травні–червні 1976 р. взяв участь у двох ювілейних конференціях, присвячених 100-річчю Квітневого повстання 1876 р. (Софія) і 100-річчю від дня загибелі Хр. Ботева (Враца) (Чорній, 2002b, с.316).

У 1980/81 навчального року Володимир Павлович працював викладачем у Велико-Тирновському університеті (Чорній, 2002b, с.317). Це був найпродуктивніший період його науково-пошукової роботи. З огляду на відсутність архіву і бідність тогочасних бібліотек Велико-Тирново, науковцю доводилося здійснювати поїздки до Софії. У травні 1981 р., завершивши читання лекцій, він поїхав до болгарської столиці для участі у Першому Міжнародному конгресі з болгаристики (25–31 травня 1981 р.). Після завершення форуму він залишився в Софії ще на два місяці. Весь цей час учений працював, скільки вистачало сил, добре розуміючи, що невідомо коли ще складуться такі сприятливі умови для праці. Успішність цього відрядження важко переоцінити: Володимир Павлович опрацював величезний масив різноманітних матеріалів, констатуючи, що “за кілька місяців зробив стільки, що вдома не зробив би за кілька років”.

Значно розширилося коло особистих контактів Володимира Чорнія. Він листувався, безпосередньо спілкувався та підтримував приязні відносини з багатьма як українськими, так і зарубіжними науковцями. Принагідно відзначимо, що вчений володів особливим шармом, напевно, почасти перейнятим у професури старшого покоління. Можливо, саме це значною мірою притягувало до нього людей, незалежно від того, були це поважні науковці чи звичайні студенти. Зі всіма однаково легко вмів знаходити спільну мову.

Завдяки своїм комунікативним вмінням і навичкам та досвіду адміністративної роботи, Володимир Павлович став добрим організатором науки. З середини 70-х років істотно зросла кількість наукових проектів, які він реалізовував. Так, у 1975 р. фактично під його одноособовим керівництвом, за участі двадцятьох дослідників з України та Болгарії, розпочалася підготовка колективної монографії, присвяченої 100-літтю визволення Болгарії від Османського гніту. В 1980 р. книга вийшла друком у Львові та Велико-Тирново (Чорній и Горанов, ред., 1980).

У 1974 р., після смерті Д. Похилевича, Володимир Чорній став відповідальним редактором наукового збірника “Проблеми слов'янознавства”, заснованого Львівським університетом у 1970 р.¹⁵ Своєю появою це видання значною мірою завдячує Володимиру Павловичу. Під час роботи в обкомі партії йому неодноразово доводилося готувати подання до Києва з проханнями про заснування профільних спеціалізованих часописів. Саме тоді у нього й виникла ідея створення славістичного збірника, яка була підтримана Д. Похилевичем та іншими вченими-славістами університету.

¹⁵ До 1973 р. збірник виходив під назвою “Українське слов'янознавство” (перші дванадцять випусків).

Вони підготували необхідне клопотання, яке у 1968 р., за сприянням Володимира Чорній, було задоволене (Чорній, 2002b, с.283).

Підготовка до друку випусків “Проблем слов’янознавства” стала невід’ємною складовою повсякденної праці Володимира Павловича. Він опікувався цим збірником практично до кінця життя, не шкодуючи ні зусиль, ні часу: всі матеріали, які надходили до редколегії, сумлінно рецензував, а також надзвичайно ретельно вичитував; у складних випадках, коли статтю подавали молоді й не дуже досвідчені автори, допомагав своїми порадами поліпшити якість наукового дослідження, а подеколи йому доводилося навіть самому дописувати тексти. Цю титанічну роботу вчений виконував 41 рік (до 2015 р.) – за його редакцією вийшло 64 випуски¹⁶. Навіть в останні роки життя, коли сили уже покидали його, а зір стрімко погіршувався, він продовжував рецензувати та редагувати наукові статті.

На початку 80-х років славістика у Львівському університеті, перебуваючи на піку своєї популярності, набула нового організаційного виміру. У 1981 р. з ініціативи керівництва вишу було створено Інститут славістичних досліджень¹⁷ – окремий науковий структурний підрозділ, який на громадських засадах мав координувати діяльність фахівців зі славістичних кафедр. На той час їх було дві: кафедра слов’янської філології та кафедра історії південних та західних слов’ян. Очолив інститут тодішній ректор Володимир Чугайов, який за сумісництвом завідував кафедрою нової та новітньої історії й не мав часу займатися ще й славістичними справами. Тож у присутності колега-славістів він уповноважив керувати цією установою Володимира Чорній, який відразу ж доклав чималих зусиль до налагодження його роботи: передовсім, з метою здійснення координації славістичних досліджень, зібрав і проаналізував тематику наукових праць учених університету та інших наукових осередків Львова; організував скликання загальних зборів славістів та проведення засідань Ради інституту; розробляв плани і програми наукових досліджень (Звіт про роботу доцента-дослідника..., 1989).

Збірник “Проблеми слов’янознавства” автоматично набув статусу друкованого органу Інституту славістичних досліджень: посаду відповідального редактора формально обіймав В. Чугайов, але реально науковим редагуванням і виданням збірника надалі займався Володимир Павлович, який у складі редколегії фігурував як перший заступник редактора. Така ситуація зберігалась упродовж одинадцяти років.

У грудні 1983 р. Володимир Чорній завершив десятирічне завідування кафедрою, що вивільнило час для навчально-методичної та наукової роботи. Результативність його професійної діяльності почала стрімко зростати. Так, з 1984 по 1986 р. під керівництвом вченого було захищено чотири кандидатські дисертації (Г. Стронський, М. Кріль, В. Кривонос, Т. Полещук). Він став одним із редакторів й авторів знаменитого підручника для студентів історичних факультетів “Історія південних і західних слов’ян” (Гранчак, Кізченко та Чорній, 1987). Брав участь у різноманітних наукових форумах, що відбувались у Львові, Києві, Дніпропетровську, Харкові, Одесі та ін. У листопаді 1987 р. та вересні 1988 р. вчений побував у службових відрядженнях у Велико-Тирново, Плевені та Софії (Чорній, 2002b, с.317), де мав можливість знову зустрічатися з місцевими науковцями, викладачами, студентами, брати участь у конференціях, і, що важливо, продовжити роботу в бібліотеках й архівах.

¹⁶ Враховані й ті випуски, над якими Володимир Павлович працював, але не значився їх відповідальним редактором.

¹⁷ У 90-х роках з ініціативи Володимира Павловича назва була змінена на Інститут славістики.

Наприкінці 80-х років Володимир Павлович розширив тематику своїх наукових зацікавлень, обираючи ті питання, які актуалізували проблеми розвитку національної культури та боротьби за власну державність. Про це свідчать теми його наукових доповідей, виголошених у 1988–1990 рр. на вітчизняних та міжнародних конференціях і симпозіумах: “Боротьба українського та болгарського народів проти Османської імперії у XVI–XVIII ст.” (Міжнародна наукова конференція, присвячена 300-річчю Чипровського повстання. Софія, 25–26 вересня 1988 р.), “Юрій Венелін – будитель слов'янських народів” (Науковий симпозіум “Російсько-українсько-болгарські взаємини XIX–початку XX ст.” Львів, 25–26 травня 1989 р.), “Погляди Я. Головацького на міжслов'янські культурні взаємини” (“Яків Головацький і рух за національне відродження та культурне єднання слов'янських народів”. Тернопільські славистичні історико-філологічні питання. Рік І. Тернопіль, 23–24 жовтня 1989 р.) та ін. (Чорній, 2002b, с.350). Саме таким чином учений-славист, вдавшись до улюбленої езопової мови, заявляв про свою національну позицію у буремний період українського суспільно-політичного життя.

На початку 90-х років, в умовах відродження й утвердження української незалежності, Володимир Павлович спрямував свій професійний досвід на оновлення предмета й окреслення першочергових завдань української славистичної науки. Передовсім, він чітко визначив пріоритети конкретних досліджень у цій царині, що мають бути підпорядковані загальній меті – осмисленню реального стану славистики в Україні¹⁸, підбиттю цілісного й усеохопного підсумку її напрацювань від найдавніших часів до сьогодення (Чорній, 1996).

У 1990–2000-х роках учений послідовно реалізовував на практиці свою програму славистичних досліджень. В його публікаціях одна за одною відкривалися маловідомі й незаслужено забуті в радянські часи сторінки історії української славистики. Цікавими науковими спостереженнями та глибокими висновками вирізняються розвідки, присвячені слов'янському, в тому числі українському, національному відродженню, міжслов'янським взаєминам, генезі слов'янської ідеї в Україні, слов'янофільству та слов'янському федералізму, а також славистичним зацікавленнями і дослідженням Юрія Венеліна, Михайла Грушевського, Дмитра Дорошенка, Михайла Драй-Хмари, Омеляна Терлецького, Леоніда Похилевича та ін. (Чорній, 2009; 2002b; 1998; 1995a; 1995b; 1994a; 1994b; 1994c; 1990).

Значно позжавилася та розширилася й науково-організаційна діяльність Володимира Чорнія. Цьому найбільше посприяло обрання його директором Інституту славистичних досліджень¹⁹, що відбулося в березні 1992 р. на загальних зборах славистів Львівського університету. Від часу створення цей невеличкий науковий підрозділ функціонував на громадських засадах, а саме завдяки ентузіазму самого Володимира Павловича та колег з кафедри слов'янської філології. Як уже відзначалося, вчений і

¹⁸ Тут необхідно звернути увагу на те, що В. Чорній цілком слушно виокремлював два поняття – “українське слов'янознавство” та “слов'янознавство в Україні”: “Звичайно, перше поняття частково входить до складу другого. Але друге, тобто “слов'янознавство в Україні”, є ширшим, оскільки охоплює все зроблене на теренах України в галузі славистики, незважаючи на національну орієнтацію самих славистів. Відтак, між українською славистикою, з одного боку, а також польською, австрійською та російською славистикою на території України існували тісні взаємозв'язки та взаємовпливи, що не повинні забувати сучасні дослідники, займаючись дослідженням цієї проблематики” (Чорній, 1996, с.5–6).

¹⁹ На початку 90-х років В. Чугайов, пішовши з посади ректора, перестав цікавитися справами Інституту славистичних досліджень, фактично самоусунувся від керівництва ним.

до того опікувався інститутом, ставши ж його повноцінним керівником, отримав потужну мотивацію і більші можливості для реалізації власних задумів.

Новообраний директор виступив з ідеєю проведення Славістичних наукових читань на відзначення Днів пам'яті святих Кирила і Мефодія. Окрім славістів Львівського університету, цю ініціативу підтримали й учені з інших наукових установ та організацій Львова, зокрема Інституту суспільних наук Академії наук України та Наукового товариства ім. Шевченка, а Український фонд миру та Львівська обласна рада миру надали фінансову підтримку. Тож 22–23 травня 1992 р. відбувся перший масштабний науковий захід, ініційований Інститутом славістичних досліджень (Шпик, 2017, с.257). Відтоді до Дня пам'яті св. Кирила і Мефодія у Львівському університеті щорічно проводяться наукові славістичні форуми, що є заслугою саме Володимира Павловича. У 1995 і 1996 рр. Славістичні наукові читання набули міжнародного характеру²⁰. І щоби на цьому наголосити, тодішній оргкомітет прийняв рішення про перейменування Славістичних наукових читань на Міжнародний славістичний колоквіум (Шпик, 2017, с.257).

Володимир Чорній був ініціатором, ідеологом та головним організатором двадцяти чотирьох колоквіумів, що відбулися у період з 1992 по 2016 рр.²¹ І щоразу на його плечі лягала додаткова рутинна робота, пов'язана з веденням кореспонденції, опрацюванням й систематизацією заявок, складанням і редагуванням програм, підготовкою численних службових подань тощо. Справитися з таким навантаженням подеколи було дуже важко, оскільки в кожному колоквіумі зазвичай брало участь понад п'ятдесят славістів з України та зарубіжних країн, а в окремі роки – й більше сотні.

Ще одним фундаментальним проектом, започаткованим Володимиром Павловичем, було створення енциклопедичного довідника “Львівське славістичне середовище ХІХ–початку ХХІ ст.”, що мав систематизувати та підсумувати доробок учених Львова, передусім Львівського університету, в галузі слов'янознавства. Ідея такого видання визрівала у нього тривалий час. На початку 90-х років учений задумав написання “систематичної узагальнюючої праці з історії українського слов'янознавства”. В 1996 р. на сторінках “Проблем слов'янознавства” він принагідно повідомив, що колектив Інституту славістики розпочав підготовку такої синтези (Чорній, 1996, с.5). Втім, науковець відразу ж зіткнувся з численними нездоланими на той час проблемами, головною з яких була недослідженість багатьох важливих аспектів розвитку українського слов'янознавства. За таких умов він вирішив обмежитися львівською славістикою, яка не меншою мірою потребувала системного представлення своїх надбань.

Первинно така книга задумувалась як біобібліографічний довідник, що містив би персоналії і додані до них списки славістичних публікацій. Згодом, опрацьовуючи численні матеріали, Володимир Павлович вирішив розширити завдання проекту, відтак, у його структурі з'явилися ще три розділи, присвячені 1) діяльності славістичних кафедр та причетних до славістики науково-дидактичних і громадсько-культурних закладів; 2) львівським славістичним виданням; 3) науковим форумам з питань слов'янознавства. Було організовано чималий авторський колектив, зібрано та відредаговано декілька сотень статей. Ця колосальна робота тривала упродовж багатьох

²⁰ Завдяки фінансовій підтримці Міжнародного фонду “Відродження”

²¹ У 2014 р. Володимир Чорній, з огляду на тогочасні трагічні події в Україні, прийняв рішення перенести проведення ХХІІІ Міжнародного славістичного колоквіуму на наступний рік.

років і призупинилась якраз тоді, коли залишалося зовсім небагато до її завершення – у дні стрімкої втрати Володимиром Павловичем життєвих сил.

Попри чималі масштаби діяльності, Інститут славістики майже до кінця 90-х років існував, як говорив сам Володимир Павлович, “віртуально”: про нього знали, він працював і демонстрував результати роботи, але не мав ані свого кабінету, ані штатних працівників. І лише у червні 1998 р., завдяки старанням й авторитету Володимира Павловича і за сприяння ректорату, на історичному факультеті було утворено Кабінет славістики як організаційну опору інституту (Чорній, 2003, с.307). Тоді ж Міжнародний фонд “Відродження” надав грант для реалізації проекту “Підтримка та розвиток Інституту славістики Львівського університету імені Івана Франка” (керівник проекту – В. Чорній). За виділені кошти була придбана оргтехніка й укомплектована бібліотека (Чорній, 2003, с.307). Останнім і найважливішим здобутком Володимира Чорнія у цьому відношенні стало надання в 2014 р. інституту окремого приміщення.

Керівництво славістичним осередком Володимир Павлович вміло суміщав з основною роботою на кафедрі. І ця сфера його життя так само була насичена різноманітними подіями, несподіваними поворотами долі та, як завжди, напруженою працею. У 1992 р. у зв'язку з переформатуванням структури факультету було ліквідовано кафедру історії СРСР, частина працівників якої влилась у кафедру історії південних і західних слов'ян, перейменовану на кафедру історії слов'янських країн. На початку 1992/93 навчального року тодішній завідувач Микола Крикун добровільно відмовився від своєї посади (Зашкільняк, 2002, с.23). Відтак, у лютому 1993 р. новим завідувачем був обраний Володимир Чорній, який перебував на цій посаді до 1997 р. (Чорній, 2002б, с.314).

За спогадами колег, Володимир Павлович мав виняткову харизму, що проявлялася не тільки в непересічному інтелекті, а й у витончених манерах. А основне – у нього були чітко усвідомлені й визначені рамки порядності, за які він ніколи не виходив. У будь-яких ситуаціях не втрачав внутрішнього аристократизму, притаманного йому органічно. Ці особистісні риси цілком закономірно визначали характер його взаємин з людьми, в тому числі з колегами по кафедрі, в середовищі яких жив і працював.

На посаді керівника кафедри одним із головних своїх завдань вважав підтримання сприятливого морально-психологічного клімату в колективі, що було надзвичайно актуальним у важкі 90-ті роки, коли майже усі потерпали від катастрофічних наслідків економічної кризи у державі, а в суспільстві стрімко зростало соціальне напруження. Але на кафедральному рівні жодних проблем з цим не виникало: там, де потрібно було, завідувач уникав непорозумінь, легко і невимушено вирішував будь-які конфліктні ситуації, повсякчас був готовий порадити, підтримати та допомогти.

Володимир Павлович уважно і відповідально ставився до всіх питань, які винеслися на порядок денний засідань кафедри. Завжди вникав у їх суть, не упускаючи навіть найменшої деталі, часто помічав якийсь важливий нюанс або аспект, недооцінений чи взагалі упущений іншими. У нього на все була своя думка, яку рішуче висловлював, але за жодних обставин не нав'язував її. Як невичерпне джерело, фонтанував різноманітними ідеями та пропозиціями, послідовно та логічно обґрунтовуючи їх доцільність.

Щорічно в травні кафедра ставала головним організаційним осередком Міжнародного славістичного колоквиуму. З легкої руки Володимира Павловича між її працівниками розподілялися обов'язки, а їх вистачало – це опікування гостями з-за кордону

та з інших міст України, керування секціями, проведення культурної програми тощо. Таким чином колектив кафедри мав можливість спілкуватися з багатьма вченими-славістами, налагоджувати з ними контакти, а також бути в курсі найновіших тематичних спрямувань, методологічних підходів та результатів досліджень у галузі славістики і не тільки у ній.

Як і в попередній період, у 1990–2000-х роках Володимир Чорній читав чимало лекційних курсів, частина з яких збереглася ще з 80-х років (“Вступ до історії”; “Історія південних і західних слов’ян (кінець XVIII–початок XX ст.)”, що згодом трансформувалася в “Історію країн Центрально-Східної Європи”²²); а деякі були зовсім новими: “Історія Сербії та Чорногорії (до початку XX ст.)”, “Історія Хорватії (до початку XX ст.)”, “Історія Болгарії (до початку XX ст.)”²³, “Етногенез болгар” (спецкурс) та ін. (Чорній, 2002b, с.319–320).

Свій величезний викладацький досвід Володимир Павлович втілював і в навчально-методичних виданнях. Так, він став співавтором кількох посібників: “Лужицькі серби” (Моторний та Шольце, ред., 1997), “Історія країн Центрально-Східної Європи” (Зашкільняк, ред., 2001), “Історія Центрально-Східної Європи. Тематика і методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять” (Зашкільняк, Крикун, Криль та Чорній, 2001.) та ін. В усіх його навчальних текстах дуже зважено і ретельно дібраний фактичний матеріал. Вони легко читаються й адекватно сприймаються, бо ж написані добрим стилем і позначені розвиненим педагогічним чуттям.

У другій половині 90-х років Володимир Павлович знову почав їздити за кордон. У липні–серпні 1995 р. він у приватних справах побував у Канаді, де ознайомився з роботою Центру досліджень Центральної та Східної Європи імені Петра Яцика Торонтського університету та попрацював у бібліотеці цього вишу. Влітку 2001 р. відбулася ще одна його поїздка до цієї країни. Тоді Володимир Павлович організував собі екскурсію до Канадського інституту українських студій. У жовтні 1996 р. йому як директору Інституту славістики випала щаслива нагода побувати в Німеччині та поспілкуватися з колегами із Сербського інституту в Будишині (Чорній, 2002b, с.317). Але, як писав сам учений, справжнім подарунком для нього стала несподівана можливість відвідати Болгарію у травні 2000 р. в рамках поновленої у 1999 р. Угоди про співробітництво Львівського державного університету імені Івана Франка та Велико-Тирновського університету імені святих Кирила і Мефодія (Володимир Чорній от Львів..., 2000). Тоді Володимир Павловичу, окрім Велико-Тирново, вдалося потрапити ще й до Софії, завдяки чому він максимально відновив свої контакти з болгарськими істориками, що були майже повністю перервані довгих 12 років.

У 2001 р. Володимир Павловичу виповнилося 70 років. Цю “круглу” і поважну дату вчений відзначив у властивій йому манері, відмовившись від різного роду публічних заходів й урочистостей, натомість, прозвітував перед науковою громадськістю “Слов’янознавчими студіями” – збірником своїх статей, виступів та ювілейних матеріалів (Чорній, 2002b, с.7). Підготовка вказаного видання спонукала вченого осмислити пройдений життєвий шлях та підбити підсумки своєї творчої діяльності, що, зрештою, породило у нього жаль за втраченим часом, невикористаними можливостями та величезне прагнення хоча б трохи реалізувати ще наявний потенціал:

²² В 2010 р. кафедра історії слов’янських країн була перейменована на кафедру історії Центральної та Східної Європи.

²³ Ці три нормативні курси викладалися для студентів слов’янської філології.

“Підсумовую свій скромний доробок з усвідомленням, що я міг і повинен був зробити значно більше. Не вдаватимусь у пояснення причин саме такого результату. Вони були як об’єктивного, так і суб’єктивного характеру. Заспокоюю себе тільки тим, що не дармував, а намагався працювати сумлінно і дбав не тільки про свої, а й про суспільні інтереси. Можливо, для загальної справи я зробив навіть більше, аніж особисто для себе. Але не нарікаю, бо чинив це свідомо.

Втім, сподіваюсь, що «ще не вечір» і що зумію хоч трохи надолужити втрачене”. (Чорній, 2002b, с.9)

Задуманих праць було декілька, і вони мали б поповнити його доробок паралельно в двох сферах – науковій (збірник з історії міжслов’янських взаємин з особливим акцентом на українців та Україну, а також монографія, присвячена болгарському національному Відродженню) та навчально-методичній (посібник або конспекти лекцій зі “Вступу до історії”, посібник з історії Болгарії).

Ще наприкінці 90-х років Володимир Павлович вирішив істотно скоригувати свої творчі плани, поставивши на перше місце написання монографії. У 2000 р. вчений розробив і видав окремою брошурою програму спецкурсу “Болгарське національне Відродження”, що відображала оригінальну авторську концепцію цього історичного процесу. Невдовзі вона була повторно опублікована на сторінках згаданого ювілейного збірника, у передмові до якого зазначалося, що програма становить “завуальований проспект задуманої автором монографії” (Чорній, 2002b, с.8). Наступним його кроком стала спеціальна розвідка, що стосувалася визначення хронологічних рамок та періодизації болгарського національного Відродження, яка в 2001 р. побачила світ на сторінках “Проблем слов’янознавства” (Чорній, 2001). При написанні статті дослідником були враховані й найновіші підходи болгарської історіографії до цієї проблеми, чому сприяло його службове відрядження до Велико-Тирновського університету в травні 2000 р.

А далі відбулася раптова і кардинальна зміна пріоритетів, зумовлена цілою низкою вагомих причин і мотивів. Спочатку Володимира Павловича відволікла від запланованих наукових досліджень підготовка першого українського посібника з курсу “Історія Центрально-Східної Європи”²⁴, в якій він був задіяний як співавтор. Для цього проекту вчений написав п’ять параграфів, переважна більшість яких стосувалася історії Болгарії VII–початку XX ст.

Очевидно, саме тоді в нього прокинулася й почала стрімко утверджуватися давня мрія написати посібник з історії Болгарії. Досліджуючи та викладаючи болгарську історію понад п’ять десятиліть, Володимир Павлович став одним із найавторитетніших болгаристів в Україні і, мабуть, з найширшим діапазоном тематичної зацікавленості. Саме тому він повсякчас відчував величезний обов’язок поділитися своїми знаннями. Тим більше, що потреба у цьому була надзвичайно гострою. Адже усі доступні тогочасному українському читачеві навчальні видання з історії Болгарії були написані ще в радянські часи російською мовою, до того ж, вони відзначалися тенденційністю та наскрізною заідеологізованістю, а відтак, безнадійно застаріли.

Була ще одна обставина. Українська історична болгаристика, а заодно й українська історіографія охоплювали дослідження лише окремих, як правило, вузьких питань іс-

²⁴ Робота здійснювалась авторським колективом під керівництвом професора Леоніда Зашкільняка в рамках реалізації проекту Міжнародного фонду “Відродження”.

торії та культури Болгарії, не маючи у своєму доробку синтези історичного розвитку болгарського народу: цілісного, власне українського бачення більш ніж 1300-літньої історії цієї балканської країни, з якою подеколи дуже тісно переплетена й українська історія.

Добре обміркувавши ситуацію, зваживши всі “за” і “проти”, Володимир Павлович вирішив відмовитися від написання монографії. Звичайно ж, її видання могло б посилити його статус як науковця, примножити загальноприйнятї блага кар’єрного характеру, які так цінуються у прагматичних реаліях життя сучасного суспільства. Втім, вона була б цікавою головним чином для вузького кола фахівців з цієї проблематики, а отже, загальне суспільне значення такої праці було б порівняно незначним. Та й, зрештою, у вченого особисті інтереси ніколи не превалювали над суспільними. Він ніколи не керувався власними амбіціями, а здобуття ступенів, звань та всіляких титулів не ставив собі за головну мету. При тому всьому вирішальну роль відіграв чинник часу, який невблаганно мчить уперед, нікому не даючи забути про скороминучість буття. Вступивши у восьмий десяток літ, Володимир Павлович, з усією притаманною йому раціональністю і далекоглядністю, усвідомлював, що заледве чи вдасться реалізувати все задумане, тож насамперед треба сконцентрувати зусилля на справі всього життя, бо це те, що залишиться після нього і з чим будуть пов’язувати його ім’я.

Таким чином, переломний у багатьох відношеннях 2001 р. став також точкою відліку інтенсивної роботи Володимира Павловича над посібником з історії Болгарії. Її перший, підготовчий, етап зайняв довгих п’ять років. Це був період опрацювання нової літератури, впорядкування, зосередження і головне осмислення зібраного фактажу; і як результат – вироблення чіткої структури посібника, методики та стилю викладу матеріалу. Наскільки глибоко дослідник намагався вникнути у суть тих чи інших проблем, розібратися з усіма нюансами їх трактування, засвідчують оприлюднені ним поточні результати своїх розвідок, зокрема аналіз синтетичних праць з історії Болгарії (Чорній, 2002а), рецензії на праці М. Брайчевського (Чорній, 2004) та Г. Ніколова (Чорній, 2007а), доповідь на XV Міжнародному славістичному колоквиумі “Зведені праці з історії Болгарії неболгарських авторів” (Львів, 16–18 травня 2006) та ін. У цьому контексті необхідно згадати й про відрядження вченого до Софії у листопаді 2002 р. для ознайомлення з роботою Нового Болгарського університету²⁵. Саме тоді він мав щасливу нагоду поповнити свою бібліотеку новими виданнями та поглибити знання з вузлових проблем болгарської історії, головню її новітнього періоду.

Над рукописом Володимир Павлович працював дуже напружено, послідовно пишучи кожен структурний підрозділ. Багато часу йшло на звіряння фактів, вичитування вже готових текстів, їх редагування, доповнення тощо. Варто відзначити ще й такі важливі моменти: по-перше, вчений максимально намагався використати найновіший досвід написання навчально-методичних праць, для чого йому довелося проаналізувати чимало підручників і посібників, виданих на початку ХХІ ст.; по-друге, він усвідомлював, що узагальнення величезного історичного матеріалу, починаючи від праісторичних культур і закінчуючи новітніми суспільно-політичними процесами, вимагає надзвичайної ерудиції і широкого спектру компетенцій, а в непоодиноких випадках їх може забракнути. З огляду на це, Володимир Павлович неодноразово

²⁵ Поїздка відбулася завдяки гранту, отриманому Володимиром Чорнієм за програмою HESP (Міжнародна програма підтримки вищої освіти) від міжнародної фундації “Інститут відкритого суспільства” (Чорній, 2004, с.2).

звертався за порадами і з проханнями проконсультувати до фахівців різних профілів і спеціалізацій. Уся робота зайняла близько півтора року.

20 квітня 2007 р. Вчена рада історичного факультету ЛНУ рекомендувала рукопис книги до друку (обсягом 23,5 обл.-вид. аркуші, 404 сторінки). Через півроку перша українськомовна праця з історії болгарського народу, написана українським автором, побачила світ (Чорній, 2007b). Вона відразу ж викликала значний резонанс у наукових колах і громадськості. Схвальні відгуки та рецензії на неї вийшли в Україні та Болгарії (Доценко та Петровська, 2010; Войтович, 2009; Пугач, 2009; Глушков, 2008; Чорновол, 2008; Станчев, 2008). Адже це видання не тільки стало наступною спробою цілісного висвітлення історії Болгарії, а й пропонувало нові, оригінальні інтерпретації основоположних явищ і процесів болгарського політичного, соціально-економічного, церковно-релігійного та культурного життя в різні історичні епохи. Ще одним достоїнством цієї фундаментальної праці була її націленість на українського читача, позаяк у загальну канву історичного наративу автор вписав ряд важливих епізодів болгарсько-українських відносин. Загалом “Історія Болгарії” Володимира Чорнія – це майстерно сконструйований монолітний історико-культурний образ цієї країни, висвітлений у загальноцивілізаційному контексті.

Багатолітня різнобічна і в багатьох відношеннях самовіддана праця Володимира Павловича, а особливо її найновіші результати, які яскраво унаочнила “Історія Болгарії”, стали підставою для отримання ним професорського звання. На початку 2007/08 навчального року його зарахували на посаду професора на 0,25 ставки кафедри історії слов'янських країн. Рік потому Вчена рада історичного факультету одностайно підтримала клопотання кафедри історії слов'янських країн про присвоєння вченого звання професора кандидату історичних наук, доценту В. П. Чорнію та з відповідними документами звернулася до Вченої ради університету, а та, в свою чергу – до Міністерства освіти і науки України. 15 грудня 2008 р. відбулося засідання Науково-методичної комісії з історії, яка, розглянувши атестаційну справу В. П. Чорнія, у своєму висновку зазначила: “Вважаємо, що Чорній Володимир Павлович як висококваліфікований фахівець вищої школи заслуговує присвоєння вченого звання професора кафедри історії слов'янських країн як винятку” (Мотивований експертний висновок..., 2008, с.3). Володимир Павлович був присутній під час розгляду його справи у Києві, як і автор цих рядків. В одній із неформальних бесід експерти зауважили, що вчений з таким великим досвідом, солідним навчально-методичним та науковим доробком уже давно заслуговував на професорське звання, і клопотати про це треба було значно раніше, не проявляючи зайвої скромності.

Невдовзі до Володимира Павловича прийшло ще одне визнання його різнобічної діяльності, престижне і не менш промовисте, ніж попереднє. Його улюблена Болгарія вкотре²⁶ вшанувала одного з найкращих закордонних популяризаторів своєї історії та культури. У 2011 р. за внесок у розвиток болгаристики в Україні та з нагоди 80-річчя від дня народження вченого Болгарська академія наук нагородила його “Почесною відзнакою імені Маріна Дринова” (Глушков, 2011, додаток 2).

Ювілей Володимира Павловича святкувала широка наукова громадськість. Велико-Тирновський університет імені святих Кирила і Мефодія відзначив вченого Почесною Грамотою (7 вересня 2011 р.) “... за внесок у дослідження та популяризацію болгарської історії доби Відродження і за зміцнення та розвиток відносин між Львів-

²⁶ Ще в радянські часи Володимир Павлович був нагороджений двома болгарськими урядовими медалями: “100 років визволення Болгарії від османського гніту” (1978) та “1300 років Болгарії” (1981).

ським національним університетом імені Івана Франка і Велико-Тирновським університетом імені святих Кирила і Мефодія” (Глушков, 2011, додаток 3). За багаторічну сумлінну працю і вагомі здобутки в науково-педагогічній діяльності Володимир Павлович отримав також Грамоту від рідного університету (4 жовтня 2011 р.) (Войтович, 2011, додаток 1). Крім того, вітальні слова на його адресу надійшли від харківських колег-істориків, академічних спільнот Велико-Тирновського університету імені святих Кирила і Мефодія та Університету Марії Кюрі-Склодовської у Любліні (Войтович, 2011, додаток 2). Опубліковано було й низку святкових статей і матеріалів, присвячених 80-річчю Володимира Чорнія, написаних колегами й учнями ювіляра (Войтович, 2011; Глушков, 2011; Шуст, Полещук та Шпик, 2011).

Особистісний портрет Володимира Павловича був би неповним без детальніших характеристик його педагогічної діяльності, в яку він вкладав свою душу і яка забирала в нього чи не найбільше часу й енергії. Студенти любили і поважали професора за його добросердечність, чуйність, готовність по-батьківському прийти на допомогу, а також за розважливість, що супроводжувалася мудрою проникливістю та вишуканим почуттям гумору.

Лекції вченого відзначалися глибиною думки, комплексними науковими оцінками та ґрунтовними висновками, ідейною і концептуальною оригінальністю, завдяки повсякчасному введенню ним найновіших результатів наукової роботи в навчальний процес. Він завжди говорив повільно, обдумуючи кожне своє слово, але разом з тим був майстром експромту: часто відкладав написані від руки тексти лекцій й наводив приклади, які ілюстрували й оживляли розповідь.

Володимир Павлович був палким прихильником тісної педагогічної взаємодії викладача і студента. В ході спілкування він намагався передусім виявити реальний рівень розвитку здібностей та знань студентів, знайти правильний індивідуальний підхід до кожного з них. Заліки й екзамени він зазвичай приймав у формі бесіди; оцінював справедливо, заохочуючи тих студентів, які наполегливо працювали й намагалися якнайкраще проявити себе. Особливо багато Володимир Павлович працював зі студентами, які писали під його керівництвом курсові та дипломні роботи, планомірно докладаючи зусиль до розвитку їхніх навиків творчого пошуку і самостійної наукової роботи. Професор прагнув уникнути навіть найменшого примушування у виборі теми дослідження, методологічної позиції, у висловлюванні власної думки тощо; позаяк часто любив повторювати, що студент, який починає займатися науковою роботою, подеколи має перевагу над досвідченим науковцем, бо не обтяжений чужими думками, різноманітними інтелектуальними шаблонами, стереотипами, міфами тощо, а відтак, може по-новому подивитися на дослідницьку проблему, побачити у ній щось таке, чого до нього не помічали імениті дослідники.

Вчений умів прихилити до науки, прищепити до неї любов, причому робив це невимушено, своїм повсякденним університетським життям, що ніби мало якусь непомітну, світоглядно формує силу, показуючи наглядно високий взірєць справжнього вченого і дослідника. Тож закономірно, що студентські роботи, натхненні Володимиром Павловичем, нерідко переростали в кандидатські дисертації. Так, у 1990–2000-х роках учений підготував ще трьох кандидатів історичних наук: Н. Галун (1996), Н. Ковальчук (2001), І. Шпика (2009).

Робота Володимира Павловича з аспірантами – це був трудомісткий й обопільно творчий процес. Його численні поради неабияк стимулювали і пришвидшували виконання науково-дослідних завдань. Часто складалося враження, що науковий керівник ніколи не

забував про своїх підопічних і намагався якомога більше допомогти: давав численні поради, як оптимізувати дослідження, подолати ті чи інші труднощі; часто приносив книги з власної бібліотеки, бібліографічні картки, вирізки з газет зі своїми помітками та коментарями тощо. Тексти статей, частини дисертацій він вичитував знову й знову, годинами обговорював їх, цілеспрямовано привчаючи молодих дослідників насамперед до сумлінності й відповідальності. При оцінюванні якості історичних текстів добродушність ученого як одна з головних ознак притаманного йому темпераменту якось відходила на другий план, і тоді проявлялися інші його властивості, які не впадали у вічі за звичайних обставин: прискіпливість, безкомпромісність і навіть жорсткість.

Творча енергія та активна праця Володимира Павловича мали й низку інших виявів. За словами вченого, його любов до Болгарії, глибоке зацікавлення її історією “перенеслися на сферу громадського життя” (Чорній, 2002b, с.309). У другій половині 70–80-х роках він, будучи членом міського, а згодом і республіканського відділення Товариства радянсько-болгарської дружби, брав активну участь в організації різноманітних урочистостей і святкових заходів (Чорній, 2002b, с.309–310).

В часи падіння комуністичної диктатури та становлення української державності Володимир Павлович не тільки щиро вболівав за національну справу, а й прагнув докласти до неї свої знання і досвід. Як фаховий історик й особливо як високоосвічена людина, що понад пів століття прожила в умовах радянського тоталітарного режиму, він глибоко усвідомлював цінність власної незалежної національної держави; вболівав за її майбутнє, займаючи активну громадянську позицію, що проявлялася головним чином в сфері його професійної діяльності. Зокрема, він всіляко підтримував та діяльно допомагав організаціям, що мали на меті консолідацію національно свідомої української інтелігенції та відродження національних традицій в культурно-освітньому та науковому житті.

Володимир Павлович долучився до розбудови структур відновленого у 1989 р. Наукового товариства ім. Шевченка, зокрема, 2 березня 1990 р. став головою новоутвореної Славистичної секції та членом Ради НТШ. Згодом, у рамках проведення Міжнародного славистичного колоквиуму, вчений періодично залучав НТШ до співпраці з університетом, а також сам брав активну участь у наукових форумах товариства (Глушко, 2014, с.74–75, 78–80, 89). В 2009 р. його діяльність була відзначена пам'ятною медаллю “20 років відновлення Наукового товариства ім. Шевченка в Україні” (Глушко, 2014, с.108).

У 1996 р. Володимир Чорній виступив ініціатором створення й ідеологом²⁷ відділення Конгресу української інтелігенції – громадської організації²⁸, що діяла у Львівському державному університеті імені Івана Франка до 1998 р. і мала на меті захистити національні інтереси українського народу від посягань з боку антиукраїнських сил. Її керівним органом була Рада, яку очолив професор Євген Гладишевський, а Володимир Чорній став одним із його заступників. В “Автобіографічних нотатках” Володимир Павлович зазначив: “Впродовж двох років Рада працювала доволі ефективно. Вона провела в університеті декілька патріотичних заходів і прийняла ряд публічних звернень до Президента та Верховної Ради з приводу найзлободенніших питань суспільно-політичного життя країни (функціонування української мови, прийняття Конституції тощо)” (Чорній, 2002b, с.311).

²⁷ Громадська діяльність Володимира Павловича Чорнія у той час привернула увагу окремих проросійських організацій в Україні, які навіть почали відстежувати його діяльність.

²⁸ Всеукраїнське громадське об'єднання Конгрес української інтелігенції створений у листопаді 1995 р. з ініціативи Івана Драча, який місяць перед тим опублікував “Маніфест до української інтелігенції”, заклавши українських патріотів до консолідації задля захисту держави та нації.

Наприкінці 90-х років Володимир Павлович відійшов від громадської діяльності, але з роками доля української держави непокоїла його все більше і більше. Він уважно стежив за новинами, аналізував важливі події і був глибоким знавцем суспільно-політичного, культурного та релігійно-церковного життя України. Вчений дуже болісно сприйняв трагічні події на Майдані та збройну агресію Росії; багато розмірковував над тим, що відбувається в нашому суспільстві, проводив паралелі з минулим Болгарії та інших країн, робив далекоглядні висновки.

Все, чим би не займався Володимир Павлович, завжди тісно пов'язувалося з його родиною, яку безмежно любив; вбачав у ній найбільше щастя і головний сенс життя. Відтак, саме сімейна атмосфера у багатьох відношеннях була основною детермінантою життєвого шляху та творчої діяльності вченого. Ще під час навчання в аспірантурі, у серпні 1955 р., він одружився зі студенткою четвертого курсу української філології Дарією Рубаш. Вони народили, виростили і виховали, подеколи ціною великих зусиль та самопожертви, трьох дітей – доньок Олександрю і Наталію та сина Мирослава. Попри постійну зайнятість, Володимир Павлович ніколи не обділяв увагою своїх дітей, проводив численні безсонні ночі, щоби викроїти трохи часу для них. Він тішився їхніми успіхами і переживав за невдачі. Перебуваючи у відрядженнях, не міг ані дня прожити без думки про рідних, чекаючи з нетерпінням звісточки з дому. Сім'я його надихала, допомагала і підтримувала у роботі. І нерідко дружина і діти не просто відчували свою причетність до якоїсь важливої громадської чи науково-організаційної справи, а й мали щасливу нагоду виконати у ній дієву роль²⁹.

Володимир Павлович і Дарія Миколаївна прожили разом майже 63 роки, дочекалися внуків і правнуків, якими дуже тішилися. Упродовж останнього десятиліття життя вчений поступово зменшував обсяги викладацької роботи, аж поки зовсім не облишив чверть професорської ставки на кафедрі, а невдовзі після цього, навесні 2015 р., пішов із посади директора Інституту славистики. Відтоді практично весь час він приділяв своїй великій родині, намагаючись нікого не обділити увагою і радіючи кожному прожитому дню.

3 лютого 2018 р. професор Володимир Павлович Чорній відійшов у Вічність, залишивши у серцях усіх, хто його знав, незгасаючий спомин про добру, порядну, чуйну і люблячу Людину, про талановитого Науковця, мудрого Учителя та Наставника, який понад пів століття з гідними подиву сумлінністю і наполегливістю займався улюбленою справою, а його різнобічна творча діяльність вписала свою сторінку в історію Франкового університету та позначила цілу епоху в українській славистичній науці, посприявши збереженню і примноженню її досягнень.

²⁹ Так, у пам'яті молодшої доньки Наталії на все життя залишився яскравий спогад про тематичний вечір "Болгарська культура в минулому і сьогодні", який її батько організував у квітні 1978 р.: "Завдяки йому, я, будучи ще ученицею музичної студії при консерваторії, мала можливість виступити поруч з народними артистами України М. Байком та Б. Базиликутом. Афіша цього концерту висить тепер у моєму домі як згадка".

Список посилань

- Бенатов, Е., 1976. Героическая эпопея болгарского народа. *Львовская правда*, 13 мая.
- Винниченко, С., 2011. Бібліографія опублікованих праць професора Володимира Чорнія. *Проблеми слов'янознавства*, 60, с.328–342.
- Войтович, Л., 2009. Володимир Чорній. Історія Болгарії. Львів, 2007. 404 с. *Вісник Львівського університету. Серія історична*, 44, с.461–465.
- Войтович, Л., 2011. Патріарх українського слов'янознавства (до 80-річчя професора Володимира Чорнія). *Проблеми слов'янознавства*, 60, с.317–320.
- Володимир Чорний от Лвив възроди връзките с Велико-Търново, 2000. *Болгаро-українські вісті*, 5 (65), с.10.
- Генова, Л., 1976. Априлското възстание в изследования на един съветски историк [В.Чорний]. *Исторически преглед*, 2, с.140–143.
- Глушко, М., 2014. Наукові зв'язки викладачів історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка з Науковим товариством імені Шевченка в Україні (1989–2013). *Вісник Львівського університету. Серія історична*, 50, с.73–109.
- Глушков, Х., 2011. Внесок професора Володимира Чорнія в історичну болгаристику (з нагоди 80-літнього ювілею). *Проблеми слов'янознавства*, 60, с. 322–325.
- Глушков, Хр., 2008. Володимир Чорній – изявен българист и автор на компетентно изследване “Історія Болгарії” на украински език. *Епохи*, XVI (1–2), с.175–180.
- Гранчак, І., Кізченко, А. та Чорній, В., 1987. *Історія південних і західних слов'ян*. Київ: Вища школа.
- Доценко, Т. С. та Петровська, Л. Є., 2010. Рец. на книгу В. Чорнія “Історія Болгарії”. Львів, 2007. 403 с. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*, спеціальний випуск, с.308–311.
- XV Міжнародний славістичний колоквиум, 16–18 травня 2006. *Міністерство освіти та науки України, Інститут славістики Львівського національного університету імені Івана Франка, Славістична комісія Наукового товариства ім. Шевченка*. [програма]
- Зашкільняк, Л., 2002. Штрихи до портрета історика. *Вісник Львівського університету. Серія історична*, 37 (1), с.15–25.
- Зашкільняк, Л. О., Крикун, М. Г., Кріль, М. М. та Чорній, В. П., 2001. *Історія Центрально-Східної Європи. Семінарські заняття*. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка.
- Зашкільняк, Л., ред., 2001. *Історія Центрально-Східної Європи*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.
- Звіт про роботу доцента-дослідника кафедри історії південних і західних слов'ян Чорнія В. П. за 1988 р., 1989. *Інститут славістики Львівського національного університету імені Івана Франка*. [неопубліковане джерело]
- Карасев, В. Г. и Билунов, Б. Н., 1978. В. П. Чорний. Героическая эпопея болгарского народа. Апрельское восстание 1876 года. Львов, 1876. *Советское славяноведение*, 6, с.108–110.
- Мартиненко, А. К. та Кірсенко, М. В., 1978. Рецензия на: В. П. Чорний. Героическая эпопея болгарского народа. Апрельское восстание 1876 года. Львов, 1876. *Український історичний журнал*, 2, с.108–110.

Миколайчук, О., 2014. Чорній Зиновій Павлович. В: *ENCYCLOPEDIA. Львівський національний університет імені Івана Франка: У 2-х т.* Т. 2. Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка.

Митев, Й., 1977. Монографія на съветски учен за Априлското въстание. *Векове*, 5, с.75–77.

Мотивований експертний висновок по атестаційній справі на присвоєння вченого звання професора по кафедрі історії слов'янських країн Львівського національного університету імені Івана Франка Чорнію Володимир Павловичу відповідно п. 22 діючого Положення, 2008. *Інститут славістики Львівського національного університету імені Івана Франка*. [неопубліковане джерело]

Моторний, В. та Шольце, Д., ред., 1997. *Лужицькі серби*. Львів: Місіонер.

Пугач, Є. П., 2009. Перше україномовне видання історії Болгарії. Рец. на кн.: Володимир Чорній. *Історія Болгарії*. Львів, 2007. 404 с. *Дриновський збірник*, 3, с.437–439.

Станчев, М., 2008. Володимир Чорній. *Історія Болгарії*. Львів, 2007. 404 с. *Історически преглед*, 3–4, с.158–160.

Стеблій, Ф., 2002. Славист широкого діапазону. До 70-річчя від дня народження Володимира Чорнія. *Проблеми слов'янознавства*, 52, с.235–236.

Чорній, В., 1952. Квітневе повстання в Болгарії 1876 р. *Бюлетень наукової студентської конференції 1952 р. Львівського державного університету ім. І. Франка*, 1. Харків, с.6–7.

Чорній, В. П., 1976. *Героическая эпопея болгарского народа. Апрельское восстание 1876 года*. Львов: Вища школа, Издательство при Львовском университете.

Чорній, В. П. и Горанов, П., ред., 1980. *Незабываемый подвиг. Некоторые аспекты русско-турецкой войны 1877–1878 гг. и освобождения Болгарии от османского ига*. Львов: Вища школа.

Чорний В. П. и Горанов, П., ред., 1980. *Незабравим подвиг. Някои аспекти на Руско-турската война 1877–1878 г. и освобождението на България*. Велико Търново: Университетско издателство “Св. св. Кирил и Методий”.

Чорній, В., 1990. Юрій Венелін – будитель слов'янських народів. *Проблеми слов'янознавства*, 42, с.92–95.

Чорній, В., 1994а. Історичні передумови виникнення слов'янського федералізму. “Конспект”. *Науково-методичний додаток до “Українського освітнього журналу”*, 11–12, с.65–68.

Чорній, В., 1994б. Слов'янська ідея: до визначення поняття. *Проблеми слов'янознавства*, 46, с.88–90.

Чорній, В., 1994с. Нове слов'янофільство і українське питання в оцінці Михайла Грушевського. В: *Михайло Грушевський: Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної наукової конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського*. Львів: Атлас, с.207–214.

Чорній, В., 1995а. Концепція слов'янського національного Відродження у спадщині М. Грушевського. *Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції*. Україна, Львів, 26–28 жовтня 1994 р. Львів, с.131–134.

Чорній, В., 1995б. Праця Дмитра Дорошенка “Слов'янський світ”: українська візія слов'янства. *Проблеми слов'янознавства*, 47, с.149–154.

Чорній, В., 1996. Історія української славістики (предмет, напрями та періодизація). *Проблеми слов'янознавства*, 49, с.4–8.

Чорній, В., 1998. Професор Д. Л. Похилевич – завідувач кафедри історії південних і західних слов'ян. В: Л. Зашкільняк та М. Крикун, ред. *Центральна і Східна Європа у XV–XVIII століттях: питання соціально-економічної та політичної історії. До 100-річчя від дня народження професора Дмитра Похилевича*. Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка, с.32–41.

Чорній, В. П., 2000. *Болгарське національне Відродження (середина XVIII–70-ті роки XIX ст.)*. Програма спецкурсу. Львів: Львівський національний університет.

Чорній, В., 2001. Болгарське національне відродження: хронологічні рамки і періодизація. *Проблеми слов'янознавства*, 51, с.84–91.

Чорній, В., 2002а. Синтетичні праці з історії Болгарії. *Проблеми слов'янознавства*, 52, с.191–199.

Чорній, В., 2002б. *Слов'янознавчі студії: статті, виступи та ювілейні матеріали*. Львів: Інститут славістики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Чорній, В., 2003. Інститут славістики Львівського національного університету імені Івана Франка (до 15-річчя з часу заснування). *Проблеми слов'янознавства*, 53, с.303–308.

Чорній, В., 2004. *Новоболгарський університет у Софії: викладання історичних дисциплін та підготовка істориків*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, історичний факультет.

Чорній, В., 2007а. Георги Н. Николов. Централізм і регіоналізм в ранносередньовічній Бґґарія (края на VII–началото на XI в.). Софія: Академічно-издателство “Марин Дринов”, 2005. 232 с. *Проблеми слов'янознавства*, 56. Львів, с.305–307.

Чорній, В., 2007б. *Історія Болгарії*. Львів: ПАІС.

Чорній, В., 2009. Славістична спадщина Михайла Драй-Хмари (До 120-річчя від дня народження). *Проблеми слов'янознавства*, 58, с.11–24.

Чорновол, І., 2008. Володимир Чорній. Історія Болгарії. Львів, 2007. 404 с. *Критика*, XII (10–11), с.13.

Шпик, І., 2017. 25-ліття Міжнародного славістичного колоквиуму. *Проблеми слов'янознавства*, 66, с.257–258.

Шуст, Р., Полещук, Т. та Шпик, І., 2011. Подвижник славістичної науки. Професорові Володимиру Чорнію – 80 років. *Каменяр*, 6, с.4.

Rątkowski, L., 1978. Recenzja na: W. P. Czornij. Geroiczeskaja epopeja bolgarskoho naroda. Aprelskoje wosstanie 1876 goda. Lwow, 1976. *Przegląd Historyczny*, LXIX (1), s.157–159.

References

Benatov, E., 1976. Heroic epic of the Bulgarian people. *Lvovskaya pravda*, May 13. (In Russian)

Vynnychenko, S., 2011. Bibliography of the published works of Professor Volodymyr Chorniy. *Problems of Slavonic Studies*, 60, pp.328–342. (In Ukrainian)

Vojtovych, L., 2009. Volodymyr Chornij. History of Bulgaria. Lviv, 2007. 404 p. *Visnyk of the Lviv University. Historical Series*, 44, pp.461–465. (In Ukrainian)

Vojtovych, L., 2011. Patriarch of Ukrainian Slavic Studies (to the 80th anniversary of Professor Volodymyr Chorniy). *Problems of Slavonic Studies*, 60, pp.317–320. (In Ukrainian)

Volodymyr Chorniy from Lviv revives ties with Velyko Tyrnovo. *Bulgarian-Ukrainian News*, 5 (65), p.10. (In Bulgarian)

Henova, L., 1976. April uprising in The research of one Soviet historian [V.Chornyj]. *Historical review*, 2, pp.140–143. (In Bulgarian)

Hlushko, M., 2014. Scientific contacts between the Faculty of History of Ivan Franko National University of Lviv with the Shevchenko Scientific Society in Ukraine (1989–2013). *Visnyk of the Lviv University. Historical Series*, 50, pp.73–109. (In Ukrainian)

Hlushkov, H., 2011. Contribution of Professor Volodymyr Chorniy to the historical Bulgarian studies (on occasion of 80th Anniversary). *Problems of Slavonic Studies*, 60, pp.322–325. (In Ukrainian)

Hlushkov, Hr., 2008. Volodymyr Chorniy is a well-known Bulgarian studies expert and author of the competent Ukrainian speaking work “History of Bulgaria”. *Epochs*, XVI (1–2), pp.175–180. (In Bulgarian)

Hranchak, I., Kizchenko, A. and Chornij, V., 1987. *History of the southern and western Slavs*. Kyiv: Vyshcha shkola. (In Ukrainian)

Docenko, T. S. and Petrovska, L. Ye., 2010. Book review V. Chorniya “History of Bulgaria”. Lviv, 2007. 403 p. *Comparative studies of Slavic languages and literatures. In Memory of Academician Leonid Bulakhovskyi*, Special Issue, pp.308–311. (In Ukrainian)

XV International Slavic Colloquium, May 16–18, 2006. *Ministry of Education and Science of Ukraine*, Institute of Slavic Studies of Ivan Franko National University of Lviv, Slavic Commission of Shevchenko Scientific Society. [program] (In Ukrainian)

Zashkilnyak, L., 2002. Features to the portrait of a historian. *Visnyk of the Lviv University. Historical Series*, 37 (1), pp.15–25. (In Ukrainian)

Zashkilnyak, L. O., Krykun, M. H., Kril, M. M. and Chornij, V. P., 2001. *History of East Central Europe. Seminars*. Lviv: Franko National University of Lviv. (In Ukrainian)

Zashkilnyak, L., ed., 2001. *History of Central and Eastern Europe*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. (In Ukrainian)

Report on the work of V. P. Chorniy, Associate Professor of the Department of History of the Southern and Western Slavs for 1988, 1989. *Institute of Slavic Studies of Ivan Franko National University of Lviv*. [unpublished source] (In Ukrainian)

Karasev, V. G. and Bilunov, B. N., 1978. V. P. Chorniy. Heroic epic of the Bulgarian people. April Uprising of 1876. Lviv, 1876. *Soviet Slavic Studies*, 6, pp.108–110. (In Russian)

Martynenko, A. K. and Kirsenko, M. V., 1978. Book review: V. P. Chorniy. Heroic epic of the Bulgarian people. April Uprising of 1876. Lviv, 1876. *Ukrainian Historical Journal*, 2, pp.108–110. (In Ukrainian)

Mykolajchuk, O., 2014. Chornij Zynovij Pavlovych. In: *ENCYCLOPEDIA. Ivan Franko National University of Lviv: In 2 vols*, vol. 2. Lviv: Franko National University of Lviv. (In Ukrainian)

Mytev, J., 1977. The Soviet researcher's monograph on the April Uprising. *Vekove*, 5, pp.75–77. (In Bulgarian)

Expert Opinion on the Attestation Case for the Appointment of the Scientific Title of Professor at the Department of History of Slavic Countries of Ivan Franko National University of Lviv in accordance with p. 22 of the current regulations, 2008. *Institute of Slavic Studies of Ivan Franko National University of Lviv*. [unpublished source] (In Ukrainian)

Motornyj, V. and Sholice, D., eds., 1997. *Lusatian Serbs*. Lviv: Misioner. (In Ukrainian)

Puhach, Ye. P., 2009. The first Ukrainian speaking edition of Bulgarian history. Book review: Volodymyr Chornij. History of Bulgaria. Lviv, 2007. 404 p. *Drinov collection*, 3, pp.437–439. (In Ukrainian)

Stanchev, M., 2008. Volodymyr Chornij. History of Bulgaria. Lviv, 2007. 404 p. *Historical review*, 3–4, pp.158–160. (In Bulgarian)

Steblij, F., 2002. A versatile Slavist. To the 70th anniversary of Volodymyr Chornij. *Problems of Slavonic Studies*, 52, pp.235–236. (In Ukrainian)

Chornij, V., 1952. April Revolt in Bulgaria in 1876. *Bulletin of the Scientific Student Conference in 1952, Ivan Franko State University of Lviv*, 1. Kharkiv, pp.6–7. (In Russian)

Chornij, V. P., 1976. *Heroic epic of the Bulgarian people. The April Uprising of 1876*. L'vov: Vishha shkola, Izdatel'stvo pri L'vovskom universitete. (In Russian)

Chornij, V. P. and Horanov, P., eds., 1980. *An unforgettable feat. Some aspects of the Russian-Turkish war in 1877–1878 and the liberation of Bulgaria from the Ottoman yoke*. L'vov: Vishha shkola. (In Russian)

Chornij, V. P. and Horanov, P., eds., 1980. *An unforgettable feat. Some aspects of the Russian-Turkish war in 1877–1878 and the liberation of Bulgaria from the Ottoman yoke*. Veliko T'rnovo: Universitetsko izdatelstvo "Sv. sv. Kiril i Metodij". (In Bulgarian)

Chornij, V., 1990. Yuri Venelin is the awakener of the Slavic peoples. *Problems of Slavonic Studies*, 42, pp.92–95.

Chornij, V., 1994a. Historical prerequisites for the emergence of Slavic federalism. "Summary". *Scientific and methodological supplement to the "Ukrainian Educational Journal"*, 11–12, pp.65–68.

Chornij, V., 1994b. The Slavic idea: to define the concept. *Problems of Slavonic Studies*, 46, pp.88–90. (In Ukrainian)

Chornij, V., 1994c. New Slavophilism and the Ukrainian issue in Mykhailo Hrushevskyi's Assessment. In: *Mykhailo Hrushevskyi: Collection of Scientific Papers and Materials of the International Anniversary Scientific Conference dedicated to the 125th Anniversary of Mykhailo Hrushevskyi's Birthday*. Lviv: Atlas, pp.207–214. (In Ukrainian)

Chornij, V., 1995a. The concept of Slavic national Renaissance in the heritage of M. Hrushevskyi. *Mykhailo Hrushevskyi and Western Ukraine. Scientific conference reports and notes*. Ukraine, Lviv, October 26–28, 1994. Lviv, pp.131–134. (In Ukrainian)

Chornij, V., 1995b. Dmytro Doroshenko "The Slavic world": Ukrainian vision of the Slavs. *Problems of Slavonic Studies*, 47, pp.149–154. (In Ukrainian)

Chornij, V., 1996. History of Ukrainian Slavic studies (subject, areas and periodization). *Problems of Slavonic Studies*, 49, pp.4–8. (In Ukrainian)

Chornij, V., 1998. Professor D. L. Pokhilevych is the Head of the Department of History of the Southern and Western Slavs. In: L., Zashkil"nyak and M., Krykun, eds. *Central and Eastern Europe in the XV–XVIII centuries: Issues of social and economic and political history. To the 100th Anniversary of Professor Dmytro Pokhilevych's Birthday*. Lviv: Ivan Franko Lviv State University, pp.32–41. (In Ukrainian)

Chornij, V. P., 2000. *Bulgarian National Renaissance (the middle of the XVIII–the 70s of the XIX c.)*. Special course program. Lviv: Lviv National University. (In Ukrainian)

Chornij, V., 2001. Bulgarian National Revival: Chronological framework and periodization. *Problems of Slavonic Studies*, 51, pp.84–91. (In Ukrainian)

Chornij, V., 2002a. Synthetic works on the history of Bulgaria. *Problems of Slavonic Studies*, 52, pp.191–199. (In Ukrainian)

Chornij, V., 2002b. *Slavic studies: articles, speeches, and anniversary materials*. Lviv: Institute of Slavic Studies of Ivan Franko National University of Lviv. (In Ukrainian)

Chornij, V., 2003. Institute of Slavic Studies of Ivan Franko National University of Lviv (to the 15th anniversary of establishment). *Problems of Slavonic Studies*, 53, pp.303–308. (In Ukrainian)

Chornij, V., 2004. *New Bulgarian University of Sofia: teaching history and training of historians*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, historical faculty. (In Ukrainian)

Chornij, V., 2007a. Heorhy N. Nikolov. Centralism and regionalism in early medieval Bulgaria (the late VII–the early XI c.). Sofija: “Professor Marin Drinov” Publishing House of BAS, 2005. 232 p. *Problems of Slavonic Studies*, 56. Lviv, pp.305–307. (In Ukrainian)

Chornij, V., 2007b. *History of Bulgaria*. Lviv: PAIS. (In Ukrainian)

Chornij, V., 2009. Slavic Heritage of Mikhailo Drai-Khmara (To the 120th anniversary of his birthday). *Problems of Slavonic Studies*, 58, pp.11–24. (In Ukrainian)

Chornovol, I., 2008. Volodymyr Chornij. History of Bulgaria. Lviv, 2007. 404 p. *Critici*, XII (10–11), p.13. (In Ukrainian)

Shpyk, I., 2017. XXV International Slavistic Colloquium. *Problems of Slavonic Studies*, 66, pp.257–258. (In Ukrainian)

Shust, R., Poleshuk, T. and Shpyk, I., 2011. The ascetic of Slavic science. Professor Volodymyr Chorniy is 80 years old. *Kamenyar*, 6, c.4. (In Ukrainian)

Pałkowski, L., 1978. Review of W. P. Czornij. *Heroic epic of the Bulgarian people. The April Uprising of 1876*. Lwow, 1976. *Historical Review*, LXIX (1), pp.157–159. (In Polish)

PROFESSOR VOLODYMYR PAVLOVYCH CHORNIY: LIFE AND CREATIVE ACTIVITY

Igor SHPYK

*Ivan Franko National University in Lviv
1, Universytetska str., Lviv, 79000
Chair of history Central and Eastern Europe
e-mail: i-shpyk@ukr.net*

Abstract

Background: Volodymyr Pavlovych Chorniy – a famous Ukrainian Slavist, the Professor of the Department of History of Central and Eastern Europe, the Director of the Institute of Slavic Studies of Ivan Franko National University of Lviv, the perennial editor-in-chief of the scientific journal “Problems of Slavic Studies”, the founder and chairman of the Organizing Committee of International Slavist Colloquium – passed away on February 3, 2018. During the life of the scientist many publications have appeared concerning his biography and scientific achievements, but as a rule, they are of a very general, outline nature and concern only specific areas or just results of his activity. Taking into consideration the fact that a lot of what have been done by Volodymyr Pavlovych has long been recognized by the general scientific community, the figure of the Professor undoubtedly deserves a more thorough and comprehensive study.

Purpose: The article offered to readers has several main goals. Above all, it is to honor the memory of the scientist, as well as to highlight the major stages of his life and creative activity designed to initiate their further, more in-depth scientific research.

Results: The life and work of Volodymyr Pavlovych based on a wide range of sources (autobiographical notes, family archive, oral evidence of relatives and colleagues as well as other materials) have been characterized in detail for the first time. The attempt is to analyze comprehensively the scientific heritage of the scientist and its role in the development of Ukrainian Slavic science has also been made. The special attention has been paid to different areas of the professor's scientific-organizational and teaching work, as well as the peculiarities of his outlook and talent.

Everybody, who knew Volodymyr Pavlovych, has a lasting memory of a good, decent, sensitive and loving Man, a talented Scientist, a wise Teacher and Mentor who has been engaged in his favorite work with admirable honesty and perseverance for more than half a century; his versatile creative activity has become the part of the history of Franko University and marked an entire era in Ukrainian Slavic science contributing to the preservation and multiplication of its best achievements and traditions.

Key words: Volodymyr Pavlovych Chorniy, biography, creative activity, scientific heritage, history, Bulgarian studies, Slavistics.